

Anni Polva

elettiin
kotirintamalla

Lehtiä päiväkirjastani

Karisto
Helsinki

Copyright © Anni Polvan perikunta ja Karisto / Kustannusosakeyhtiö Otava 2025

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.

ISBN 978-951-1-53053-4

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2025

Sisällys

Elettiin kotirintamalla...	7
Esikoiseni syntyy	18
Posti pudottaa liikekannallepanomääräyksen	28
Junapoliisi tutkii matkalaukkuja	41
Henkiriepu pyykkiseipään varassa	49
Jonotan silakoita	55
Paljain varpain	62
Lopultakin lomalle	71
Hallikauppias virnuilee	82
Valokuva kirjekuoressa	89
Teen taksvärkkejä	94
Elämä vaakalaudalla	98
Matoja leivän päällä	111
Takki navettamekosta	119
Rotat perunoiden kimpussa	126
Pappi saapuu taloon	134

Kiitos sinulle, Greta	146
Sairaalan eristysosastolla	151
Mummot ”sotamorsiamina”	158
Pääsen reportterikursseille	165
Ei huonetta lapsiperheelle	172
Pikkutyttöni kuolee	180
Haastattelen tuntemattomia	184
Arki jatkuu, kaikkeen tottuu	198

Elettiin kotirintamalla...

Meillä on kirjoitettu kymmeniä kirjoja viimeksi käymistämme sodista ja kerrottu kaikki mahdollinen mitä etulinjoilla tapahtui. Kotirintamasta ei sen sijaan ole puhuttu mitään. Tai jos on, niin ainakin hyvin vähän.

Kaikkina sotien jälkeisinä vuosina ovat tykit paukkuneet, sis-sit hiipineet ja linjat kestäneet, mutta harva näkyy muistavan, että ellei myös kotirintama olisi kestänyt, ellei sielläkin olisi tehty työtä ja purtu hammasta, ei edessäkään olisi kestäetty.

Kunhan seuraavat neljäkymmentä vuotta vielä kuluvat, ei elossa ole ketään, joka voisi itse kokeneena kertoa kotirintaman sisukkuudesta. Silloin ollaan valmiit nielemään totena vieläkin helpommin kuin nykyisin ne tarinat, joita jotkut asioista tietämättömät satuilevat.

Niin on käynyt jo joidenkin kirjojen suhteen, joissa sepitel-lään valheita Suomen naisista. Poikaset, jotka eivät silloin vielä eläneetkään, ovat pistäneet paperille edesvastuuttomia tarinoita äideistään ja sisaristaan.

Ne aikuiset miehet, jotka olivat leikissä mukana, mutta riimit-teivät samaa, yleistävät yksittäistapaukset, tai haluavat kostaa koko naissukupuolelle, kun eivät itse olleet ennen sotia, eivätkä

sen jälkeenkään naisten suosiossa. He vannovat silmää räpäyttämättä tosiksi itse keksimänsä jutut vahvistaakseen kai heikkoa itsetuntoaan.

Naiset hikoilivat tehtaissa monimutkaisten koneiden kimpassa, raatoivat pelloilla ja mottimetsissä, auttoivat avun tarpeessa olevia naapureitaan ja huolsivat kodin ja lapset. He tekivät raskasta, kaksinkertaista työpäivää, samalla kun heidän sydämensä olivat täynnä pelkoa niiden takia, jotka olivat kaukana etulinjoilla. Heidän oli saatava ruoka riittämään lapsille, oli lähetettävä paketteja sinne jonnekin ja vasta jos jotakin jäi jäljelle, he raaskivat itse syödä, vaikka vatsa kurisikin nälästä.

Poikkeuksiakin tietysti oli, mutta sellaiset olivat sinä aikana todella poikkeuksia.

En muista läheskään kaikkea, mitä minun olisi syytä panna paperille kaikesta siitä, mitä näin ja koin, ja sekin mitä kerron, on kovin omakohtaista, mutta kirjoitan edes siitä, ennen kuin sekin vähä unohtuu. Itse en työpalveluun joutunut, minulla kun oli pieniä lapsia, mutta mukana oli monet ystävättäristäni ja tuttavistani. Siellähän olivat kaikki Suomen naiset, jotka johonkin kykenivät, mikäli heillä ei ollut sairaita tai pienokaisia hoidettavinaan.

Talvisodasta minulla ei ole paljonkaan kerrottavana. Silloinhan ei kotirintamalla ollut vielä kireää, vaan miehet, isät ja pojat, kantoivat siellä jossakin taakan, jollaista ei uskoisi kenenkään jaksaneen kantaa. Eivätkä hekään olisi jaksaneet, ellei heidän takanaan olisi ollut niin yksimielinen kansa, ettemme me suomalaiset ole kai milloinkaan olleet yhtä yksituumaisia. Silloin olimme sisaria ja veljiä, joista jokainen oli valmis auttamaan toistaan.

Vasta jatkosodan aikana alkoivat kotirintamalla akanat erottua jyvistä, mutta niitä akanoita oli yllättävän vähän. Silloin jou-

duimme linjojen takanakin kokemaan millainen peto sota oli, kokemaan millaista oli nälkä ja vilu.

Kun talvisota syttyi, olin ollut naimisissa vasta vuoden ja matkustanut koti-Hämeestä suoraan vihkipallilta Kuopioon. Tuttavia minulla ei siellä juuri ollut, niin että huhut jäivät kuulematta, ja niinpä yllätyinkin sanattomaksi, kun eräänä aamuna mennessäni ostamaan Minna Canthilta sokeria entisen ollessa lopussa, sain käteeni varttikilon pussin ja ilmoituksen, että enempää ei myyty.

Sen jälkeen alkoivat tapahtumat vyöryä. Pienissä parihuoneissamme käytiin katsomassa, miten monta karjalaista niihin voitaisiin majottaa. Lopulta meille ei majotettu ketään, mies sai määräyksen lähteä, ja minä aloin vihdoinkin uskoa, että sota oli syttynyt.

Mistään työpalvelusta ei silloin vielä puhuttu, ei ainakaan Kuopiossa, mutta kukapa minun ikäiseni olisi kehdannut toimetomana taivastella maailman kauheutta. Jokainen halusi tehdä työtä joka hyödyttäisi yhteistä asiaa. Minä kuurasin ensi töikseni pari viikkoa lattiaita niissä rakennuksissa, joihin suunniteltiin sotasairaaloita, mutta kun puhtaita lattiaita jatkuvasti kuurattiin, totesin pystyväni ehkä muuhunkin ja lähdin Hämeeseen.

Hakeuduin Hämeenlinnaan, koska sieltä oli matkaa äitini luokse vain neljäkymmentä kilometriä. Kyselin mitä voisin tehdä ja missä olla avuksi, ja minut ohjattiin keittiöhommiin. Kuorin viikon päivät perunoita ja tiskasin astioita, sitten sotilassiiristä soitettiin olisiko tiedossa naisihmistä, joka osaisi kirjoittaa koneella. Keittiöemäntä tiesi koulutukseni ja lähetti heille minut.

Siellä kului talvisota, joka ei kansaa vielä taloudellisesti kuristanut, mutta jossa haavoittuneiden ja valkeiden arkkujen rivit olivat hajottaa sydämet rinnasta. Oma ikäluokkani harveni eni-

ten. Koulutovereita kaatui ja katosi, hyviä ystäviä ja sukulaisia lähti ja jäi, palaamatta milloinkaan.

Viikon pari esikuntaan tuloni jälkeen sain pöydän toiselle puolelle hauskannäköisen nuoren miehen, jonka kanssa tulimme mukavasti toimeen. Hän hoiti tunnollisesti konttorityönsä, mutta selitti kaiken aikaa, että lähtisi pian sinne missä muutkin olivat; oli pannut jo hakupaperinsa vetämään. Nimi Nyrki Tapiovaara ei sanonut minulle mitään, olinhan tullut taloon kaukaa Toijalan takaa. Mies oli reilu työkaveri ja se riitti minulle. Juoksimme ruokatunnilla käsi kädessä syömään ja arvelimme, mitä arvoisat hämeenlinnalaiset mahtoivat ajatella meistä. Minähän olin naimisissa ja hän heikäläisiä, jonka kaikki tunsivat.

Hän kertoi olevansa tekemisissä elokuvien kanssa ja selitti haluavansa minut pääosan esittäjäksi johonkin elokuvaansa, en muista enää mihin, kunhan rauha palaisi. Naureskelin hänen jutuilleen, mutta annoin hänen puhua. Ainahan puhua sai. Kuvittelin hänet joksikin klaffipojaksi tai koneenpyörittäjäksi. Vasta jatkosodan päätyttyä minulle selvisi kuka Nyrki oli ollut. Hän oli hyvä toveri ja meillä oli keskenämme viattoman mukavaa. Itkin, kun sain kuulla, että hänkään ei palaisi milloinkaan.

Kaksi muutakin esikunnassa olevaa miestä, vaiteliaat agronomit Multamäki ja Lehtinen tunsivat samalla tavalla kuin Nyrkikin, että heidän paikkansa ei ollut kirjoituspöydän takana silloin kun muut puolustivat isänmaan vapautta. Hekin olivat panneet paperinsa vetämään ja saivat ne hyväksytyinä takaisin ennen Nyrkiä, joka alkoi epäillä, oliko hänessä jotakin vikaa, kun häntä ei huolitettu mukaan.

Kunpa olisit, poikaparka, aavistanut, että taistelu elämästä ja kuolemasta oli vieläkin karmeampaa kuin mitä etulinjoilta veris-

sään palaavat pojat meille papereitaan hakiessaan kertoivat, niin et ehkä olisi halunnut sinne niin kiihkeästi.

Viikko sen jälkeen kun agronomit olivat lähteneet, saapuivat Nyrkin paperit, ja hän tuli toimistoon intoa uhkuen. Hän oli hankkinut itselleen lämpimän makuupussin, kunnon jalkumet ja alusvaatteet, joita näytteli meille, ja me sanoimme hänelle haikeat jäähyväiset. Miten haikeat ne olisivat olleetkaan, jos me olisimme omistaneet selvänäkijän lahjat.

Nyrki Tapiovaara jäi lyhyen ajan kuluttua perille päästyään sinne jonnekin, emmekä me nähneet enää koskaan hänen herkästi syttyvää hymyään. Pöytä edessäni oli tyhjä, ja se myös jäi tyhjäksi, sillä siihen ei otettu ketään toista. Nuorin Tapiovaaran veljeksistä tuli kertomaan, että Nyrkin kirjeet ja paketit oli palautettu ja niihin oli merkitty ”osoite tuntematon”.

Katoamisilmoitus saapui myöhemmin.

Ei vain työpaikaltani, vaan kaikkialta muualta lähti miehiä vapaaehtoisina varmaan kuolemaan. Paras kouluaikainen ystäväkin anoi sinne jonnekin. Hän oli luokkamme paras urheilija ja minun mielestäni maailman reiluin poika, mutta parhaathan sinne lähtivätkin tai lähetettiin. Ei siellä ehkä muunlaiset olisi pärjänneetkään. Hän oli mennyt työpaikkansa johtokunnan puheille ja ilmoittanut sanoutuvansa irti, ellei häntä muuten päästettäisi. Hänellä oli siviilitoimi, jossa häntä olisi kipeästi tarvittu kotirintamalla.

– En kai minä kehtaa täällä kävellä, kun kaverit puolustavat maata henkensä kaupalla, hän oli sanonut.

Kaksi kuukautta hän säilyi elossa, sitten tuotiin valkea arkku kotipaikan multa.

Toinenkin asioista perillä olevien ihmisten hyvin tuntema henkilö oli samassa toimistossa kuin minäkin, ja meistä-

kin tuli hyvät ystävät, vaikka hän oli minua paljon vanhempi. Eversti Forssell, kohteliain herrasmies jonka olen tavannut. Varsinkin Tapiovaaran lähdettyä hänellä oli tapana tulla kanssani yhtä matkaa ruokapaikkaan, ja hän houkutteli minua ratsastamaan kanssaan; sanoi hankkivansa kunnon ratsun ja opettavansa minut sellaiseksi mestariksi, että voisin osallistua rauhan palattua ratsastuskilpailuihin.

Jälleen minua nauratti. Mistä hän muka ratsun saisi, ja miten hän kykenisi opettamaan ammattilaiseksi minut, joka olin istunut vain tavallisen työhevosen selässä ja pitänyt silloinkin nenä valkeana kiinni hepan harjasta. Annoin hänen puhua ja olin uskovinani, mutta keksin jatkuvasti tekosyitä miksen muka voinut lähteä hänen kanssaan ratsun hakuun.

Kävi samoin kuin Nyrkinkin kohdalla, vasta rauhan palattua luin jostakin aikakauslehdestä, että hän oli Suomen paras ratsastuksen opettaja.

Esikunnassa oli myöskäsi nuorta virkamiestä, asevelvollisuusikänsä tosin reippaasti ylittäneitä, jotka eivät suisella surmallaakaan olisi poistuneet pöytiensä takaa. Siitä huolimatta he vaativat itselleen samat tupakka-annokset kuin rintamasotilaillakin oli. He teettivät enemmän osan töistään meillä naisilla ja olivat suuria rintama-asiantuntijoita.

Naisille myönnettiin samat tupakkaoikeudet kuin heillekin, koska kaikki teimme samaa työtä, mutta kun minä tupakoimattomana jaoin savukkeeni haavoittuneille sotilaille, jotka jonottivat esikunnassa papereitaan, he vaativat että naisten tupakat oli lopetettava, koska he eivät polttaneet niitä itse.

Miten syvästi me halveksimme heitä, heistä kun ei henkinyt vähäistäkään yhteishenkeä! Vasta jälkeinpäin olen tullut ajatelleeksi, että ehkä heillä oli syynsä. Ehkä heissä oli jokin sai-

raus, jonka takia heitä ei lähetetty mihinkään, mutta jonka he peittivät irvailevaan huulenheittoon huomatessaan, miten me inhosimme heitä.

Epäoikeudenmukaisuuksiakin siellä sattui, mutta niitähän sattuu aina ja joka paikassa. Kirjoittaessani vastaanottohuoneessa jotakin paperia puhtaaksi, paikkani oli muuten takahuoneessa, tuli sisälle lammilainen isäntä jonka hyvin tunsin. Mitähän hän mahtoi talosta hakea, hän kun oli jo reippaasti ylittänyt palvelukseen astumisikänsä. Turhanpäiväistä hänen asiansa ei ollut, siitä olin varma.

Kuuntelin toisella korvalla mitä hän puhui ja sain selville, että hän oli tullut anomaan lomaa mökinpojalle, jonka olisi päästävä korjaamaan viljansa ja kyntämään peltonsa uutta kylvöä varten. Pojan isä oli kuollut ja vanha äiti makasi liikuntakyvyttömänä vuoteessa.

Työloma-asioita hoitavalla luutnantilla oli huono päivänsä, ja hän huusi kiljuen, että isännän oli turha esittää keksittyjä anomuksia jonkun sukulaisensa vapauttamiseksi rintamalta. Olihan siellä muidenkin oltava, eikä kukaan ollut siellä mielellään.

– Että kehtaatte tulla puhumaankin sellaisesta!

Olin halunnut selittää, että kyseinen isäntä ei varmasti valehdellut, sillä tunsin hänet, mutta en uskaltanut, sillä se olisi vain pahentanut asiaa. Vasta kun hän oli lähtenyt, menin kertomaan luutnantille millainen mies kävijä oli ollut ja ettei hän varmasti pyytänyt mitään itselleen, toisille vain. Sen takia paikkakunnan vähäväkiset uskalsivat häneen turvautuakin.

Loma olisi ehkä järjestynyt, jos luutnantti olisi kuunnellut mikä anotun nimi oli ollut, mutta se oli mennyt häneltä toisesta korvasta sisälle ja toisesta ulos, enkä minäkään ollut saanut siitä selvää, niin että asia ei ollut autettavissa.

Mietin miltä isännästä mahtoi tuntua, kun hän palasi takaisin kotikylään ja kertoi sairaalle vanhukselle, mitä hänelle oli vastattu. Hän oli jättänyt omat työnsä ja ajanut neljäkymmentä kilometriä kaupunkiin voidakseen puhua apua tarvitsevan puolesta, eikä varmasti huolinut edes kyytirahoja maksuksi. Ja mitähän oli mahtanut ajatella meidän hyvin pukeutuneista ja terveen näköisistä toimistomiehistämme kuunnellessaan ruotsiksi murtavan luutnantin karjumista.

Myös Tahko Pihkalan näin Hämeenlinnassa. Kyyhötimme erään ison kivitalon tomuisessa kellarissa, kun vieraat koneet lähettivät meille paukkuvia terveisiä. Maa keinui yllämme ja allamme. Hälytys oli ensimmäinen, niin että ihmiset painautuivat kauhistuneina toisiaan vasten. Pihkala nojasi huolettomasti oveen ja rauhoitti monikymmenpäisen joukon juttelemalla niin mukavia, että kaikkien oli pakko nauraa. Kukaan ei kehdannut enää näyttää toisilleen pelkoaan.

Niinä kuukausina vaihdettiin myös kultasormukset rautaisiin, sillä vain kullalla sai ostaa lentokoneita, ei meidän kehnolla rahallamme. Varsinkin vanhemmille naisille, ja niille joiden mies ei koskaan palaisi takaisin, vihkisormus merkitsi niin paljon, ettei sen arvoa nykypolvi edes käsitä, mutta siitä huolimatta he olivat valmiit luopumaan niistä, jotta koteja voitaisi puolustaa. Jos joku ei sormuksiaan vaihtanut, ei hän niitä ainakaan sormissaan pitänyt.

Minun rautasormukseni kalvoivat sormenvälit nilelle ja niihin tuli niin ilkeä tulehdus, että en voinut pitää niitä. Piilotin ne käsilaukkuni pohjalle ja annoin niiden jäädä sinne. Vaikka vuosia myöhemmin sainkin uudet sormukset, olin jo niin tottunut kulkemaan ilman niitä, että yhä vielä, neljäkymmentä vuotta myöhemmin, kuljen sormuksitta.

Entä jääkautta enteilevät pakkaset, jotka paukkuivat talvisodan aikana? Rintamilta niistä kuultiin, kun miesten hiukset jäätyivät nukkuessa korsun seinään, ja haavottuneita ja eksyneitä paleltui kuoliaaksi, mutta osasi se mokoma pureskella kotinurkillakin. Niinkin etelässä kuin Hämeenlinnassa putosi elohopea pahimpina päivinä lähelle neljääkymmentä ja yhä vielä muuttuvat reiteni sisäsyrrät punaisiksi ja kimoilevat, kun mittari laskee pariinkymmeneen asteeseen. Niin pahasti ne silloin paleltuivat. Vaikka minulla oli kahdet paksut villasukat, jäinen tuuli puri Vanajaveden jäällä jalkani valkoisiksi ja kylmänrakot kiusasivat minua kauan vuotaen jatkuvasti ”vettä”.

Mitä enemmän itse palelimme, sitä paremmin ymmärsimme miten kylmä pojilla siellä jossakin oli, ja jokainen joka kynnelle kykeni, kutoi heille kintaita, saapassukkia ja kypäräpähineitä. Silloin saimme ostaa vielä villalankoja, ja ellei kaupasta löytynyt tarpeeksi paksuja ja lämpimiä, purimme vanhoja villatakkjamme ja kaulaliinojamme, ja puolet kotien lakanoista muuttui suojaaviksi lumipuvuiksi. Jatkosodan alettua ja jatkuessa ei villalankaa ja lakanakangasta saanut enää mistään, ei ainakaan lailisesta kaupasta.

Eräs tyttöystäväni kertoi miten hänen äitinsä oli ostanut itselleen suuren varaston lankoja, ei sotaa varten, sillä silloin ei sodasta tiedetty vielä mitään, muuten vain, kun sattui saamaan edullisesti. Hän oli kova käsityöihminen, joka kutoi perheelleen kaikki villavaatteet käsin.

Äiti lähti maalle sotaa pakoon, he kun asuivat pahasti pommitetussa Tampereen kaupungissa, mutta tyttären oli jätävä toimeensa. Hän keräsi ystäviään ilta illan jälkeen kotiinsa ja siinä turistessaan he kutoivat lämmintä tuntemattomien sotilaiden paketteihin. Kun äiti välirauhan alettua palasi kotiin ja aikoi

ruveta kutomaan itselleen kintaita, ei varastossa ollut kerän kerää.

Uhrimieli ja yksituumaisuus oli Suomessa silloin niin valtava, että ellei sitä ole kokenut, sitä ei todeksi uskoisi. Summassa lakosi miehiämme riviin, ja Taipaleenjoen vesi muuttui verestä punaiseksi, mutta aina oli kaatuneen veljen tilalle toinen tulossa. Poliitiikkaa ei pelattu, vaan yritettiin yhteistoimin pelastaa maan vapaus.

Eräs sukulaispoikani kertoi, miten hänen poppoossaan oli vanhahko hevosmies, joka asioita pohdittaessa löi nyrkkinsä korsun pöytään ja ärjäisi.

– Minä olen kommunisti ja kommunistina myös pysyn, mutta sen minä perkules sanon, että vieraat eivät minun mökkinen pihaan majotu.

Lopulta tilanne muuttui niin kestäättömäksi, että kun tuli mahdollisuus solmia rauha itsenäisyyttä menettämättä, se solmittiin, ennen kuin kaikki miehet ehtivät kaatua. Ne heistä, jotka eivät palanneet kotiin, olivat lunastaneet maalle ja kansalle vapauden, ja se lohdutti niitä jotka olivat menettäneet rakkaimpansa.

Minulla oli kaksi ystävätärtä, joilta kaatui sulhanen kun hääpäivä oli jo määrätty ja vieraatkin kutsuttu. Toinen miehistä sai kehotuksen lähteä kaukopartioon muutama päivä ennen lomalle lähtöään ja päällikkö ilmoitti ”kyllä te sieltä ajoissa palaatte, niin että ehdit hyvin häihisi.”

Hän ei ehtinyt. Hän ei palannut koskaan. Partio jäi kokonaisuudessaan jonnekin, mistä heitä ei osattu edes etsiä.

Morsiamella oli valkea puku valmiina ja kukkavihkokin valittuna, mutta hän ei tarvinnut niitä koskaan. Yhä vielä puku on tallessa, vaikka hän on ollut jo kauan toisen miehen vaimona. Vihki-

minen suoritettiin tavallisessa pyhämekossa, sillä morsiusleninki kuului suurelle rakkaudelle. Se on yhä perheen vaatekaapissa.

Toiselta ystävättäreltäni sulhasen loma peruutettiin, kun tilanne oli muuttunut niin kriittiseksi, että ainoatakaan miestä ei voitu laskea lomalle. Hekin olivat tilanneet papin, hääkranssi oli leivottu ja sukulaiset kutsuttu. Kaikille heistä ei ehditty lähettää edes peruutusta, niin että he tulivat, mutta saivat palata tyhjin toimin takaisin.

Sain lukea kirjeen missä sulhanen kertoi lomansa peruuntumisesta, ja toisen, jossa hän ilmoitti että kunhan kaksi muuta poikaa palaisi yksikköön, olisi hänen vuoronsa. Hän tiesi ilmoittaa jo saapumispäivänsäkin.

Jälleen morsian lähetti kutsut, osti toistamiseen morsiuskukat, ja oli onnellinen. Hän ryhtyi paistamaan uutta, tuoretta pullaa häiden edellisenä päivänä, ja siihen, leivinpöytänsä vie-reen, hän sai tiedon että sulhanen ei saapuisi koskaan.

Kun vainaja siunattiin, morsian heitti hautaan morsiusvihkonsa, ja pitkät valkeat silkkinauhat laskeutuivat hellästi arkun kannelle. Olen nähnyt valokuvan siitä. Häinkin meni myöhemmin naimisiin, mutta erosi. Meni uudelleen naimisiin, mutta erosi jälleen. Vain se joka ei palannut, olisi kelvannut hänelle.

Esikoiseni synty

Rauha julistettiin maaliskuun kolmantenatoista päivänä, ja vaikka kolmetoista onkin onnettomuuden luku, ei kukaan kai epäillyt, että rauha olisi ollut vain välirauha. Ainakin minä uskoin, että painajainen oli lopullisesti ohi. Palasin Kuopioon, mies samoin, ja vuoden kuluttua syntyi esikoistyttyremme.

Maailmalla kuohui jatkuvasti, luin siitä sanomalehdistä. Kai kotimaassakin kuohui, mutta me, jotka emme politiikan kiemuroita ymmärtäneet, emme osanneet pelätä. Rauha oli solmittu ja sillä selvä. Jokainen eli omaa pientä elämäänsä ja oli onnellinen kun tykit olivat vaienneet, eivätkä hälytyspillit hätistäneet ketään pommisuojaan. Minä en odottavana äitinä halunnut päästää sotaa ja vainoalkeita edes ajatuksiini.

Painostavaa murhetta ja surua en silti voinut olla ympärilläni näkemättä. Moni ystävä ja luokkatoveri oli jäänyt sinne kauas, tai makasi kotipaikan kirkkomaassa, ja heidän perheittensä suru oli käsin kosketeltavissa.

Sotien välissä aviomies sai siirron Turkuun, ja minä lähdin mielihyvin hänen mukaansa. Olin usein toivonut pääseväni asumaan historiasta rikkaaseen Varsinais-Suomeen.

Yksinkertaisesti meidän muuttomme ei kuitenkaan sujunut.

Meille ei järjestynyt asuntoa siellä. Minun oli jäätävä miehen lähtiessä Kuopioon ja järjesteltävä asioita kuntoon, vaikka pieni jälkeläinen ilmoittelikin kiukkuisesti olemassaolostaan. Kiirettä minulla ei vielä ollut.

Helmikuussa suuntasin kuitenkin matkani kohti etelää. Aioin poiketa äidin luokse Lammille odottamaan ”maailmanhistorian suurinta tapahtumaa”, uuden ihmistaimen syntymistä omaan perheeseen, mutta asiat eivät sujuneetkaan niin kuin olin suunnitellut. Jotakin meni sisälläni vikaan, niin että minun oli tehtävä pakkolasku Tampereelle ja ajettava kiireen vilkkaa Mariankadulle, jossa oli kättilöiden valtakunta.

Vastaanotto siellä oli äreä, koska olin vieraspaikkainen ja olin tullut taloon määrättyä aikaisemmin, mutta tutkimusten jälkeen sekä hoitajille että lääkärille tuli kiire. He tarttuivat nyt jo hyljeksittyihin pihteihin ja pelastivat niillä heiveröisen tyttölapsen maailmaan.

Muutaman epävarman päivän jälkeen minulle ilmoitettiin, että hengenvaaraa ei enää ollut, vaikka pihtien kärki oli painanutkin lapsen ohimoluun sisälle. Sain nähdä tytön vasta neljäntenä päivänä syntymän jälkeen, eikä meitä luvattu päästää pois talosta pitkään, pitkään aikaan.

Muiden syödessä jänispaistia, joka silloisen lihanpuutteen takia oli harvinaista herkkua, minulle tarjottiin vain suolatonta vellinlitkua, niin että olin enemmän kuin katkera. Olivat kuumemma löytäneet valkuaista virtsasta. Kahviakaan emme silloin saaneet, emmekä muutakaan mukavaa, mutta eiväthän sitä saaneet muutkaan.

Tällä välin oli mies saanut meille lopultakin jonkunlaisen asunnon, ja vaikka lääkärit pelottelivatkin, minä lähdin kohti Turkua yli kolmenkymmenen kahdeksan asteen kuumessa. Siitä

eivät tosin tienneet muut kuin minä itse, sillä fuskasin usean päivän kuumemittarin kanssa. Päästin sen kohoamaan vain sen verran kuin oli vaaratonta näyttää hoitajille. He ihmettelivät miten saatoin olla mittarin mukaan kunnossa, vaikka tunnuinkin kuumeiselta, mutta mittarinlukema oli aina mittarinlukema, ja se oli erehtymätön. Ulkopaikkakuntalaisena ja yksityishuoneessa makaavana – yleiselle puolelle ei ollut paikkoja muualle kuin käytäville – vuorokausimaksu oli niin julma, etten hirvennyt viipyä kauempaa.

Vauvan matkustustavasta syntyi pulma. Tiesin että en jaksaisi kantaa häntä sylissäni, hyvä kun pysyin itse jaloillani, niin että minun oli saatava jonkunlainen kori tai laatikko, jota voisin kantaa kainalossani ja laskea katukäytävälle aina kun väsyin, niin että saisin hetken levähtää.

Koria ei kuitenkaan löytynyt, niin että suunnittelin jo romaannaisilla näkemääni olan yli solmittua ”liinakehtoa”, kun eräästä sekatavarakaupasta järjestyi sopivan kokoinen pahvilaatikko. Nekin olivat silloin kiven takana ja niistä joutui maksamaan sievoisen summan, vaikka niitä nykyisin tyrkytetään pinottain ilman korvausta, kunhan vain korjaa ne pois tieltä.

Kyllä minulle pahvilaatikko kelpasi, mikäpä siinä. Se oli tukeva ja juuri sopivan kokoinen. Ainoa vika oli se, että se haisi voimakkaasti nikotiinille, jota ei silloin vielä tiedetty sellaiseksi tappomyrkyksi kuin miksi se nykyisin luetteloidaan. Jos olisin tiennyt sen, olisi sopivan kantolaatikon löytyminen voinut kestää viikkoja.

Laatikon kyljessä luki suurin, mustin kirjaimin TYÖMIES, joka yllättävästi piristi ja nauratti vastaantulijoita ja kanssamatkustajia, varsinkin kun he kuulivat ja näkivät mikä laatikossa peitteen alla tuhisi.

Junamatkustajista yksinäiset miehet olivat erittäin halukkaita kantamaan ”aarrearkkuani”, mutta valistin heitä, että se oli liian kallis luovutettavaksi vieraille. Kannoin sen mieluummin itse koska joku voisi saada päähänsä kävellä se kainalossa tiehensä. Minusta ei olisi juoksemaan ketään kiinni.

Kun astuin Turun asemalaiturille ja työnnyin hallin läpi ulkoportaille, tunsin että minua oli petetty. Olin kuvitellut vanhan, historiasta rikkaan kaupungin näyttävän kullan hohtoiselta, mutta kaikki näyttikin harmaalta, likaiselta ja ikävältä. En tullut ajatelleeksi, että maaliskuun lopussa olivat lähes kaikki Suomen kaupungit harmaita, ja että Lounais-Suomen lumet katosivat kaduilta nopeammin kuin Hämeen valkeat hanget. Nykyisin tosin Tampereenkin katukuva on lumenkorjuun ansiosta yhtä loskainen kuin Turunkin.

Neljänkymmenen vuoden oleskelu täällä on saanut minut rakastumaan tähän kaupunkiin, niin etten muuttaisi täältä mihinkään. Vieläpä sisäänlämpiävät turkulaisetkin ovat ottaneet minut melko mukavasti omakseen. Enää en huomaa täällä harmautta enkä ilottomuutta maaliskuussakaan. Kesän toki vietän yhä piripintaan Hämeessä, sen pienten lampien rannoilla, sillä en ole tottunut tuulten tuivertamaan merenrantaan.

Uusi asuntomme oli tuomiokirkon kupeella, nykyisen Cado-
linian paikalla. Siinä oli mukava, suuri piha, oikea lasten toiveuni keskellä kaupunkia, mutta tullessamme sinne olivat pihan lumet luomatta, niin että jouduimme kahlaamaan nilkkoja myöten likaisessa sohjossa päästäksemme portilta portaiden eteen.

Oven vieressä, seinustalla, oli kasa lumisia klapeja, pieniksi pilkottuja polttopuita, jotka olivat saapuneet aamulla, niin että perheenpää ei ollut ennättänyt ajaa niitä puuvajaan, eikä latoa

uunillista kamariin. Hän kertoi että ne oli tuotu aamuvarhaisella, juuri kun hän lähti työhön, ja kaadettu portin viereen, kauas puuvajan luukusta. Joku hyväntahtoinen naapuri oli kantanut ne seinänvierelle, josta ne oli helppo paiskoa sisälle.

Se oli sellainen ystävänpalvelu tuntemattomalta tuntemattomalle, että tunsin heti kiintyväni taloon sen puutteista huolimatta; ja puutteita kyllä riitti.

Saimme istua kamarissa myöhäiseen yöhön takit päällä ja vahtia puiden hiiltymistä, niin että osaisimme lyödä pellit ajoissa kiinni ennen kuin lämpö lentäisi harakoille. Tyhjillään ja kylmänä ollut kamari ei noin vain lämmennyt.

Huoneusto oli kiviseinäinen ja puulämmitteinen parihuoneen asunto, joka oli vuodesta toiseen niin kylmä, että keittiössä oli talvisin vain viisi astetta lämpöä, silloin kun ulkona oli kova pakkanen. Taloa lähes parinkymmenen vuoden kuluttua purettaessa todettiin, että seinä oli keikahtanut lattialistojen takaa kallelleen, niin että vain ohuet listalaudat suojelivat huonetta ulkoilmaa vastaan. Ei ollut ihme, että pakkanen pyrki vihaisena sisälle.

Asunnossa ei ollut kylpyhuonetta eikä lämmintä vettä, vain veese oli eteisessä, mutta sekin oli niin ahdas, että jos ihminen oli kooltaan vähänkin suurempi, hän ei mahtunut sinne kunnolla sisälle. Kaappeja oli yksi vaivainen eteiskoppero ja keittiössä ruokakomero. Ei ollut paikkaa vaatteille, ei astioille, eikä edes puulaatikkoa. Tilaisuuden tullen laahasin sinne pari isoa kaapinromiskaa käsikärryillä huutokaupasta, toisen keittiöön ja toisen portaisiin ulko-oven viereen, jossa se toimi talvisin jääkaappina.

Suurin ylellisyyys, jonka saimme heti keväällä hankituksi oli vesijohdon yläpuolelle kiinnitettävä tiskinkuivauskaappi, josta vesi valui rikkinäiselle, sinkkiselle pesupöydälle. Siinä pelti-